

Negacionizem med slovenskimi srednješolci

Abstract

Holocaust Denial among Slovenian Secondary School Pupils

The article presents tendencies of Holocaust denial among secondary school pupils in Slovenia. It focuses on research implemented in January 2012, in which 400 Slovenian secondary school pupils were included. In spite of the assumption that Holocaust denial amongst the youth in Slovenia already exists, we also assumed that a degree of Holocaust denial amongst Slovenian pupils is lower than amongst their peers in other EU countries. Research also inquired about the level of anti-Semitism in conjunction with Holocaust denial. The research project confirmed that students on lower levels of high school education and with less history and sociology lessons in curriculum are more receptive for the Holocaust denial and anti-Semitism is more present in this demographic. The level of Holocaust denial amongst secondary school pupils is not negligible; it suggests that this topic should be more thoroughly discussed in secondary schools.

Keywords: Holocaust denial, anti-Semitism, soah, Holocaust, high school students, history

Maša Pavlič is a secondary school teacher of sociology and history. (masa.pavlic@gmail.com)

Povzetek

Članek se osredinja na raziskavo, ki je bila izvedena januarja 2012 med 400 srednješolci v Sloveniji in je preverjala, kolikšen je negacionistični vpliv med mladimi v Sloveniji. Takrat je že bilo mogoče zaznati negacionizem med mladimi, vendar se je predvidevalo, da njegova stopnja med slovenskimi srednješolci v primerjavi z drugimi zahodnoevropskimi državami in ZDA nižja. Raziskava je preverjala tudi stopnjo antisemitizma med mladimi, ki je, kot je potrdila raziskava, tesno povezana z negacionističnim vplivom. Raziskava je pokazala, da so za negacionistične vplive bolj dovzetni dijaki srednjih tehniških šol, ki imajo v predmetniku manj ur zgodovine in sociologije, kot gimnazij, in da je med njimi prav tako mogoče zaznati višjo stopnjo antisemitizma. Ugotovitve raziskave kažejo, da stopnja antisemitizma in negacionizma med srednješolci v Sloveniji ni zanemarljiva, zato bi bilo treba v prihodnje to temo v šoli obravnavati bolj poglobljeno.

Ključne besede: negacionizem, antisemitizem, zanikanje šoa, holokavst, srednješolci, zgodovina

Maša Pavlič, profesorica sociologije in zgodovine. (masa.pavlic@gmail.com)

Uvod

Primo Levi je zapisal, da so se esesovci zabavali tako, da so cinično opozarjali taboriščnike:

Kakorkoli se bo že končala ta vojna, smo v vojni proti vam zmagali mi; nihče od vas ne bo ostal, da bi pričal, in tudi če bi kdo pobegnil, mu svet ne bo verjel. Morda bo prišlo do dvomov, razprav in zgodovinskih raziskav, vendar nič ne bo gotovo, saj bomo skupaj z vami uničili tudi dokaze. Pa tudi če se kakšen dokaz ohrani in če kdo od vas preživi, bodo ljudje rekli, da so stvari, o katerih pripovedujete, preveč pošastne, da bi jim lahko verjeli. Dejali bodo, da je to pretiravanje zavezniške propagande in bodo verjeli nam, ki bomo vse zanimali, ne pa vam. Zgodovino koncentracijskih taborišč bomo narekovali mi. (Levi, 2003: 7)

Kdo bi si mislil, da se bodo besede esesovskih vojakov skorajda uresničile. Minilo je le dobrih sedemdeset let, odkar so nacisti in njihovi kolaboracionisti poskušali načrtno, namerno in sistematično z obličja Zemlje spraviti vse Jude: dojenčke, otroke, mladostnike, odrasle, starejše, moške in ženske. Prav vsem so namenili nepreklicno obsodbo. Uspelo jim je usmrtiti šest milijonov Judov.¹

Gre za čas, o katerem še vedno živo pričajo preživelci, o katerem se je ohranila vrsta dokumentov, fotografij in drugih dokazov ter o katerem pričajo materialni dokazi. Kljub vsemu pa je danes čedalje več ljudi, t. i. negacionistov,² ki šoa,³ to neponovljivo katastrofo, ki se je zgodila nad Judi, zanika. Gre za posameznike, ki jih najdemo po vsem svetu, njihovo delovanje pa je še zlasti močno v ZDA, Franciji, Švici, Nemčiji, Avstriji, Italiji in arabskih državah (Lipstadt, 1993: 12–20). Povezujejo jih skupna prepričanja, ki jih lahko strnemo v tri stebre zanikanja, in sicer zanikajo namernost in načrtnost šoa, zanikajo oceno šest milijonov judovskih žrtev ter zanikajo uporabo plinskih celic za zaplinjanje ljudi (Shermer in Grobman, 2000: 99–101). Podobnih prepričanj je še veliko, vendar pa jih ne zagovarjajo vsi negacionisti. Nekateri trdijo, da je knjiga *Dnevnik Ane Frank* zgolj roman, da so zgodbe preživelih izmišljene in si preživelci z njimi prizadevajo postati junaki, da so bila pričanja nacistov izsiljena z mučenji in da je sploh celotna zgodba o šoa mit, ki ga Judi izrabljajo za izplačevanje reparacij in tako razvijajo svojo državo Izrael. Pri svojih izjavah se opirajo na okvir, ki so ga postavili prvi povojni negacionisti, kot so Bardèche, Rassinier, Barnes in App. Spremenili so le metode, ki jih uporabljajo, saj želijo dajati vtis, da so strokovnjaki in da njihove trditve stojijo trdno na zgodovinskih dokazih, ter se na prvi pogled distancirati od skrajno desnih skupin, ki izpodbijajo njihovo kredibilnost

---

¹ Nacisti so se lotili sistematičnega ubijanja tudi Romov, homoseksualcev, hendikepiranih in političnih nasprotnikov – zlasti komunistov. V članku se bom osredinila zgolj na Jude, saj je večina negacionističnih izjav naperjena proti Judom in gre predvsem za nepriznavanje zločinov, ki so se zgodili nad Judi.

² Sami sebe pogosto imenujejo »revizionisti«, toda namesto da bi na podlagi novih odkritij modificirali vedenje o šoa in ponudili novo interpretacijo že znanega, kot to zahteva zgodovinska revizionistična metoda, se zapletajo v psevdogodovino in prikazujejo preteklost v skladu s svojimi osebnimi in političnimi prepričanji. Zato menim, da je uporaba oznake negacionisti primernejša kot uporaba oznake »revizionisti« (Shermer in Grobman, 2000: 33–34).

³ Danes se izraz šoa uporablja namesto neustreznega izraza holokavst. Izraz holokavst izhaja iz grških besed holo (cel) in kautos (sežgati). Beseda holocaustos je sprva označevala prakso nomadskih ljudstev, ki so v zahvalo in spravo bogu prinašali darove za žgalno daritev. Ker izraz holokavst simbolno izenači predajanje svetemu s smrtjo v plinskih celicah, je danes uporaba tega izraza manj politično korektna. V članku bom tako uporabljala izraz šoa in se pri tem nanašala na množično, namerno in sistematično iztrebljanje Judov med 2. svetovno vojno s strani nacistične Nemčije in njenih kolaboracionistov (Verginella v Benz, 2000: 124, 125).

(Lipstadt, 1993: 103–104, 223–225). Čeprav so negacionisti druge generacije, kot so Zündel, Irving, Smith in drugi, še aktivni, postajajo čedalje močnejši tudi pripadniki tretje generacije, med katerimi so Graf, Küssel in še mlajši (Shermer in Grobman, 2000: 44–46). Najdemo jih v vseh poklicnih okoljih, vendar pa imajo tisti v političnem, kot sta nekdanji iranski predsednik Mahmud Ahmadinejad in sirski predsednik Bashar al-Assad, v akademskem, kot sta bila Butz in Faurisson, ali v cerkvenih krogih, kot je na primer britanski škof Robert Williamson, več vpliva in lažji dostop do medijev (Lipstadt, 1993; Satloff, 2006; Spiegel Online International, 2009; The Associated Press, 2000). Svoja prepričanja tako širijo na televiziji, v različnih radijskih in televizijskih pogovornih oddajah, v študentskih kampusih, na univerzah, v časopisih in na internetu, kjer so še zlasti zelo prisotni. Izdajajo številne publikacije, monografije, letake in snemajo videoposnetke, ki jih med drugim objavljajo na Youtubu. Aktivni so prav tako na Facebooku in Twitterju, ki sta spletna profila z največ aktivnimi člani (Lipstadt, 1993; Smith, 2011a; 2011b).

Negacionisti uporabljajo metode, ki so blizu predvsem mladim, kar se je potrdilo v nekaterih raziskavah v Evropi in ZDA (Lipstadt, 1993: 183–184; Smith, 1995). Zato sem se odločila raziskati, kolikšen je njihov vpliv med slovenskimi srednješolci. Predvidevala sem, da je, prvič, stopnja negacionizma med slovenskimi dijaki nižja kot v drugih zahodnoevropskih državah in ZDA; drugič, da so negacionističnim vplivom bolj naklonjeni dijaki s srednjo tehniško izobrazbo kot tisti z gimnazijsko; tretjič, da med posamezniki s srednjo tehniško izobrazbo prevladuje visoka stopnja antisemitizma.⁴

Negacionizem in antisemitizem med slovenskimi dijaki⁵

V okviru svojega diplomskega dela sem januarja 2012 izvedla anketo med 400 slovenskimi dijaki, da bi preverila, kakšen je vpliv negacionizma nanje v primerjavi z drugimi zahodnoevropskimi državami in ZDA, kakšna je stopnja antisemitizma ter stopnja znanja zgodovine, s poudarkom na področju šoa. Pri anketi sem izhajala iz domneve, da srednješolska izobrazba vpliva na dovtetnost za negacionistične izjave in da je tesno povezana s številom ur predmeta zgodovina in drugih družboslovnih ter humanističnih predmetov, kot so sociologija, kulturologija, religiologija itd. Manj ko imajo dijaki ur teh predmetov, bolj so vplivom naklonjeni. Predvidevala sem tudi, da izobrazba vpliva na stopnjo antisemitizma, ki je prav tako tesno povezan z negacionizmom, in da je tudi v tem primeru stopnja antisemitizma višja pri posameznikih s tehniško srednješolsko izobrazbo. Anketo sem izvedla na šolah s štiriletnim programom, vendar z različnim učnim načrtom – sodelovalo je sto dijakov z različnih slovenskih splošnih gimnazij s štiriletnim programom zgodovine, sto dijakov z različnih slovenskih poklicno-tehniških gimnazij s triletnim programom zgodovine, sto dijakov z različnih slovenskih tehniških šol z dveletnim programom zgodovine in sto dijakov s tehniške šole z enoletnim programom zgodovine. Glavna razlika med učnimi načrti na teh šolah je, da je zgodovinska snov na gimnazijah zaradi dvojnega števila ur v primerjavi s tehniškimi šolami veliko bolj poglobljena. Na

---

⁴ Antisemitizem je sovraštvo oziroma zavračanje Judov, ki je pri nas prisotno skozi celotno zgodovino in rezultat katerega je, da danes živi v Sloveniji zgolj še okrog sto Judov. V Sloveniji lahko tako govorimo samo o imaginarnem antisemitizmu, na katerega se moja raziskava tudi nanaša. Gre torej za kolektivne predsodke o Judih, ki veljajo v družbi in jih poglobljata neznanje in nepoznavanje Judov, kažejo pa se v tem primeru predvsem v obliki sovražnega govora. Glej tudi članek Egon Pelikana *Teorije zarote po slovensko: antisemitizem brez Judov* na 54. strani pričujoče številke ČKZ.

⁵ Negacionizem pomeni zanikanje zgodovinskih dejstev proti človeštvu, med katere uvrščamo tudi šoa. Termin se je uveljavil kot ime za gibanje, ki zanika nacistični genocid nad Judi v letih 1941–1945 (Finkelkraut idr., 1998). Vendar pa sta termina antisemitizem in negacionizem tesno povezana, saj je antisemitizem pogosto ozadje negacionizma in neonacističnih izgrediv.

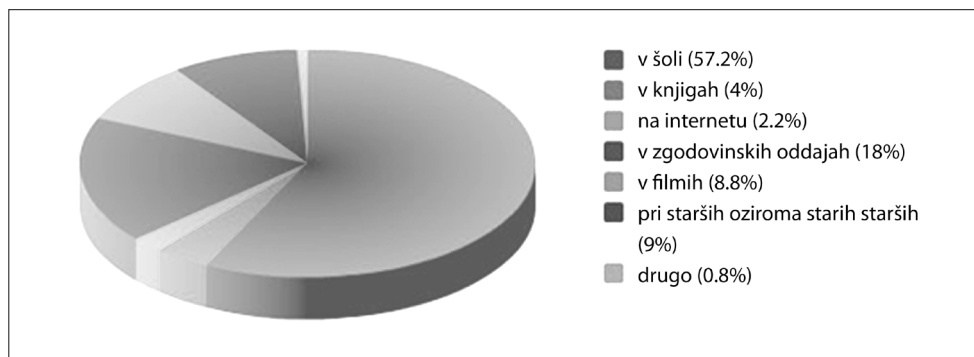
podlagi tega sem izhajala iz domneve, da bi morale biti znanje gimnazijcev bolj poglobljeno od znanja dijakov tehniških šol, s tem pa dovzetnost gimnazijcev za negacionistične vplive manjša. Število let učenja zgodovine sem povezala tudi s stopnjo antisemitizma med srednješolci, saj je v okviru zgodovine čas namenjen tudi vzgoji vrednot strpnosti in spoznavanju različnih kultur in verstev. V tem primeru sem sklepala, da se z leti učenja zgodovine zmanjšuje možnost antisemitizma.

V raziskavi so sodelovali dijaki z dolenskih, belokranjskih, ljubljanskih in štajerskih srednjih šol, stari od 15 do 19 let, vsi že z zaključenim letnikom, v katerem so imeli predmet zgodovina oziroma so bili v letniku, v katerem imajo v predmetniku zadnje leto zgodovino. S tem sem zagotovila, da so vsi sodelujoči že predelali večino snovi, predpisane v učnem načrtu, vključno z 2. svetovno vojno, šoa in drugimi nacističnimi zločini med vojno. Kako podrobno so omenjeno temo obravnavali, je bilo odvisno od časa in učnega načrta.

Večina dijakov je anketo reševala v šoli v prisotnosti učiteljev. Celotna anketa je vsebovala 56 vprašanj,⁶ ki so se nanašala na tri različne sklope – splošno poznavanje zgodovine in zgodovine šoa, (ne)strinjanje z negacionističnimi izjavami in stopnja antisemitizma – v članku pa bom omenila le najpomembnejša, ki so nujna za dobro razumevanje pomena in rezultatov raziskave.

Splošno znanje zgodovine in zgodovine šoa

Na vprašanje, kje ste dobili večino informacij o zgodovini 2. svetovne vojne, je nekaj več kot polovica dijakov odgovorila, da je večino teh informacij dobila v šoli, druga polovica pa v zgodovinskih oddajah, filmih, pri starših oziroma starih starših, knjigah, na spletu ali drugje (glej graf 1). Zanimivo je, da se delež tistih, ki so večino informacij dobili v šoli kljub različnemu učnemu programu ne razlikuje med gimnazijskimi dijaki in dijaki tehniških šol. Razmeroma visok odstotek je tistih, ki so znanje dobili v zgodovinskih oddajah in filmih ali v pogovorih s starši in stariimi starši. Čeprav je šola še vedno institucija, ki prispeva večino informacij, pa mora dijake tudi učiti, kako biti kritični do informacij, ki jih pridobijo drugod. Oddaje in filmi pogostokrat niso povsem objektivni in dijaki neselektivno zbirajo informacije.

Graf 1: Vir informacij o 2. svetovni vojni

V nadaljevanju sem dijake vprašala, ali poznajo oziroma so poznali koga, ki je živel v času

⁶ V članku so predstavljena le nekatera vprašanja, celotna anketa pa je na voljo v Pavlič, 2012.

2. svetovne vojne ter v kakšnem odnosu so s to osebo. Prav tako me je zanimalo, ali je ta oseba z njimi delila kakšno izkušnjo iz tega časa. Več kot 80 odstotkom dijakov so o 2. svetovni vojni pripovedovali dedki in babice. Kar nekaj jih je zgodbe slišalo od znancev, nekateri pa imajo še pradedke in prababice, ki se tega obdobja gotovo spomnijo še bolj, saj so bili v času vojne že mladostniki. Osebna izkušnja in tesna vez med dijaki in osebami, ki so z njimi delile izkušnje, je izjemno pomembna ter gotovo povečuje zanimanje in znanje o omenjenem obdobju. Stari starši s svojimi pričevanji najverjetneje vplivajo tudi na poglobitev zavesti o nacističnih in fašističnih zločinih med 2. svetovno vojno, ki so jim bili priča, saj so bili Slovani, tako kot Judi, označeni kot podrasa in zato tarča številnih grozodejstev okupatorjev. Vse to morda vpliva tudi na manjšo dovzetnost za negacionistične vplive.

Dijake sem prosila, naj opredelijo pojem holokavst.⁷ Tu so se srečali s tipom odprtega vprašanja in pokazalo se je, da znajo le redki posamezniki opredeliti holokavst skladno z definicijo zgodovinarjev – da je holokavst sistematično, birokratsko vodeno uničenje (po ocenah) šest milijonov Judov na podlagi rasne ideologije, ki so ga nacisti in njihovi kolaboracionisti izvajali med 2. svetovno vojno (Shermer in Grobman, 2000: 101).

Pri tem vprašanju so se tudi jasno pokazale razlike med skupinami dijakov. Najslabše je bilo poznavanje omenjenega pojma med dijaki, ki so v šolskem programu imeli zgolj eno leto zgodovine. Med njimi je bilo kar 20 odstotkov takih, ki so na vprašanje odgovorili z »ne vem«. Pri tistih z dveletnim programom zgodovine je bilo takih 18 odstotkov, med dijaki poklicno-tehniških gimnazij pa samo še pet odstotkov. Daleč najboljše poznavanje pojma holokavst se je pokazalo med dijaki splošnih gimnazij, kjer pojma ni poznala zgolj ena dijakinja.

Dijakov, ki so pojem dobro opredelili, je bilo v vseh skupinah približno pet odstotkov. Med njimi je bila najboljša opredelitev: »Holokavst je zgodovinsko edinstveni, načrtni in sistematični genocid, ki so ga pred drugo svetovno vojno in med njo izvedli evropski nacistični in fašistični režimi nad evropskimi Judi s ciljem totalnega uničenja vseh Judov.«

Opredelitve pa niso bile zgolj pomanjkljive, temveč je bilo tudi kar precej napačnih. Pri splošnih gimnazijah okoli deset odstotkov, medtem ko pri drugih kar med petnajst in dvajset odstotkov.

Kar nekaj dijakov je opredelitev holokavsta enačilo s koncentracijskimi taborišči. Vendar pa ta opredelitev ni tako problematična, saj so jo pogosto povezali s pobijanjem Judov ali vsaj interniranjem. Bolj zbuja skrb izjave, da je holokavst zgolj preselitev Judov, saj je to ena od trditev, ki jo zagovarjajo negacionisti. Pojavljale so se torej naslednje izjave: načrtno izseljevanje Židov; je izgnanstvo in zaprtje; cilj holokavsta je bil pregnati vse Jude v Evropi; ko so Nemci izgnali Zide; izgnanstvo Židov iz nemških dežel v času 2. svetovne vojne; to je desetletje, ko so Nemci preseljevali Jude. Teh je bilo približno šest milijonov, pomrlo pa jih je približno 60.000 ...

Takih in podobnih izjav je bilo približno štiri odstotke med vsemi dijaki, prevladovale pa so med tistimi iz poklicno-tehniških gimnazij in tehniških šol. Glede na to da je takih šol v Sloveniji veliko več kot splošnih gimnazij, kjer se takšne izjave niso pojavile, je podatek skrb zbujajoč, saj bi bil delež takšnih in podobnih izjav, če bi izvedli raziskavo med vsemi slovenskimi dijaki, verjetno še večji.

Poznavanje termina holokavst so preverjali tudi med amerišskimi dijaki.⁸ Tam so prišli do podobnih rezultatov, in sicer da je od 62 do 74 odstotkov vprašanih poznalo bistvo tega pojma, od 8 odstotkov do 13 odstotkov jih je odgovorilo napačno, od 18 do 28 odstotkov pa jih ni vedelo, na kaj se pojem holokavst nanaša (Smith, 1995).

⁷ V tem primeru sem kljub politično manj ustreznemu izrazu uporabila besedo holokavst, saj je dijakom bolj poznana in nisem želela, da bi nepoznavanje besede vplivalo na rezultate raziskave.

⁸ Leta 1992 je bila v ZDA izvedena neodvisna raziskava, ki jo je opravil American Jewish Committee (AJC), da bi preveril znanje Američanov o šoa. Raziskava je posredno pokazala vpliv negacionizma med Američani (Smith, 1995). Na podlagi te raziskave sem oblikovala nekatera vprašanja v svoji raziskavi in tako zagotovila primerljivost rezultatov.

V nadaljevanju sem preverila, ali anketiranci menijo, da se je šoa zgodila. Med slovenskimi dijaki jih nekaj manj kot 80 odstotkov meni, da se je šoa zagotovo zgodila. Med različnimi skupinami je bil ta odgovor najpogostejši pri splošnih gimnazijcih. Odgovor »verjetno zgodil« se je pojavil pri 11,5 odstotka vseh anketirancev. Odgovor »se ni zgodil«, ki se najbolj sklada z negacionističnimi izjavami, je obkrožilo le pol odstotka dijakov, vsi so bili dijaki tehniških šol. Čeprav delež teh ni skrb zbujujoč, kaže na začetek vplivov negacionističnih izjav.

Podatek, ki je bolj skrb zbujujoč, je, da je kar osem odstotkov dijakov obkrožilo odgovor »ne vem«. Tu gre namreč za posameznike, ki nimajo dovolj znanja, da bi presodili, kaj je res in kaj ne, in so posledično bolj dovzetni za negacionistične vplive. Tudi v tem primeru je bila večina teh posameznikov s tehniških šol z eno- ali dveletnim zgodovinskim programom.

Raziskava v ZDA je pokazala, da je 83 odstotkov vprašanih prepričanih, da se je šoa zgodila, 13 odstotkov jih meni, da se je verjetno zgodila, 4 odstotke vprašanih pa ni imelo menja ali so trdili, da se šoa ni zgodila (Smith, 1995).

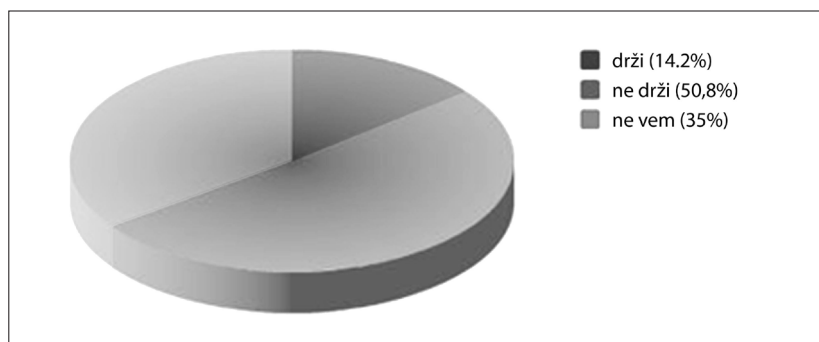
(Ne)strinjanje z negacionističnimi izjavami

Del raziskave med srednješolci v Sloveniji je bil namenjen preverjanju (ne)strinjanja z negacionističnimi izjavami:

»Judi so želeli prikazati čim večje število lastnih žrtev, da bi dobili čim višjo nemško reparacijo (denarna odškodnina, ki jo plačuje nemška država Izraelu za domnevne vojne zločine).«

Tu gre gotovo za eno najbolj zavajajočih negacionističnih izjav, saj je blizu antisemitskim prepričanjem, da so Judi oderuhi in da radi kopičijo denar, prav tako pa gre za aktualno tezo, ki dviguje prah na Bližnjem vzhodu in jo zagovarjajo številni arabski politiki. Gre torej za tezo, ki so jo dijaki lahko zasledili tudi že v televizijskih in tiskanih medijih, ne zgolj na spletu. Tako ni nenavadno, da je vedelo, da je trditev napačna, zgolj pol anketirancev (glej graf 2). Ti po večini prihajajo s splošnih gimnazij, in sicer je med njimi kar 73 odstotkov dijakov odgovorilo pravilno, medtem ko je med predstavniki tehniških šol pravilno odgovorilo zgolj 38 odstotkov dijakov.

Tudi trditev »drži« se je pogosteje pojavila pri dijakih poklicnih šol kot pri dijakih splošnih gimnazij, in sicer pri kar dvakrat večjem številu dijakov. Podobno pa je bilo pri odgovoru »ne vem«.

Graf 2: Strinjanje z negacionistično trditvijo, da so Judi prikazali čim višje število lastnih žrtev, da bi dobili čim višjo nemško reparacijo

Prav tako sem preverjala (ne)strinjanje z negacionistično izjavo: »Nekateri menijo, da je Hitler s svojimi zločini med vojno povzročil, da je bil Izrael sploh ustanovljen. Trdijo, da bi morali biti Judi Hitlerju hvaležni za vse, kar je storil.« To je eno tistih vprašanj, pri katerih so

rezultati močno odstopali od mojih pričakovanj. Gre za trditev, ki je res tako absurdna, da si ne bi mogla predstavljati, da se z njo strinja kar 11 odstotkov anketiranih dijakov (glej tabelo 1).

Preseneča podatek, da se je med vsemi anketiranimi dijaki iz tehniških šol (200 dijakov) kar 17 odstotkov dijakov strinjalo z omenjeno trditvijo, medtem ko med dijaki s splošnih in poklicno-tehniških gimnazij (200 dijakov) s trditvijo soglaša zgolj 0,07 odstotka vseh dijakov.

Menim, da rezultati kažejo, da je med mladimi v Sloveniji stopnja antisemitizma izjemno visoka, kar je zanimivo, saj naj bi v Sloveniji danes po podatkih statističnega urada živelo le sto Judov (Popis, 2002). Sklepamo lahko, da se večina boji tistega, kar ne pozna, a tudi, da je nenaklonjenost do Judov tradicionalno zakoreninjena v družbi. Antisemitizem je očitno višji med dijaki poklicnih šol. Predvidevam, da je to povezano s šolskim programom, saj imajo poklicne šole manj ur zgodovine, poleg tega pa prav tako nimajo predmetov, kot sta sociologija ali religijologija, kjer bi se dodatno učili o drugačnosti, strpnosti in različnih religijah in s tem nadgrajevali znanje zgodovine, medtem ko dijaki poklicnih in splošnih gimnazij take predmete imajo.

Tabela 1: Strinjanje z negacionistično izjavo: »Nekateri menijo, da je Hitler s svojimi zločini med vojno povzročil, da je bil Izrael sploh ustanovljen. Trdijo, da bi morali biti Judi Hitlerju hvaležni za vse, kar je storil.«

Da	44		11%
Ne	356		89%
Vsi rezultati	400		

Pri negacionistični trditvi, da če bi nacisti res načrtno iztrebljali Jude, potem jih ne bi toliko preživelo, se vidi, kako premišljeno so oblikovane izjave negacionistov, da jim posamezniki nasedejo. Z omenjeno izjavo se strinja kar dobrih 21 odstotkov dijakov, med njimi je kar 40 odstotkov dijakov z dveletnim programom zgodovine (od 100 dijakov), medtem ko je med dijaki splošnih gimnazij takih le 8 odstotkov (od 100 dijakov) (glej tabelo 2). Pri tem vprašanju se je znova pokazalo, kako zelo pomembna je izobrazba, ki jo dijaki pridobijo v šoli.

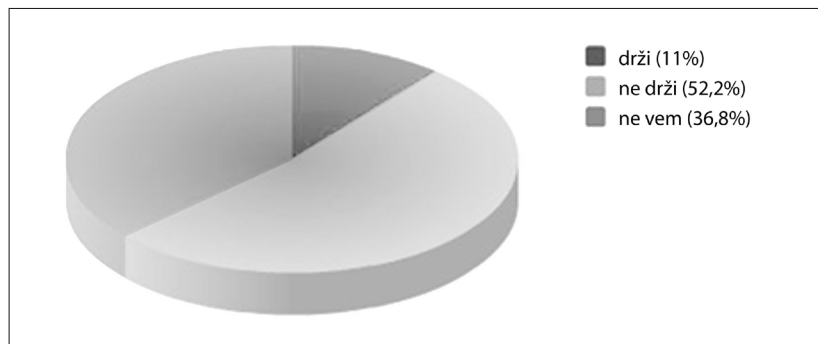
Tabela 2: Strinjanje z negacionistično izjavo: »Če bi nacisti res načrtno iztrebljali Jude, potem jih ne bi toliko preživelo.«

Da	85		21,2%
Ne	315		78,8%
Vsi rezultati	400		

O resničnosti in pristnosti pričevanj preživelih Judov je prepričana le dobra polovica vseh anketiranih dijakov. Kar 37 odstotkov dijakov ni vedelo, kako naj se odzovejo na negacionistično trditev, da preživeli Judi širijo neresnične zgodbe o dogodkih med vojno zato, da bi jih ljudje imeli za heroje, 11 odstotkov pa je bilo takih, ki so se s to trditvijo strinjali (glej graf 3).

Kar 8,6 odstotka vseh tistih, ki so se s trditvijo strinjali, od skupnih 11 odstotkov, prihaja s tehniških šol (skupaj 200 dijakov). Med njimi je zgolj pol odstotka takih, ki imajo poznanstva med posamezniki, ki so preživeli 2. svetovno vojno in so bili na kakršenkoli način priče šoa, poleg tega pa niso vsem dijakom pripovedovali o svoji izkušnji. Vsi drugi ne poznajo nobene takšne osebe, kar gotovo vpliva na prepričanje, povezano s to trditvijo.

Graf 3: Strinjanje z negacionistično izjavo, da preživeli Judi širijo neresnične zgodbe o dogodkih med vojno, da bi jih ljudje imeli za heroje

Stopnja antisemitizma

V nadaljevanju predstavljam rezultate analize na podlagi sklopa vprašanj, s katerimi sem poskušala preveriti stopnjo antisemitizma med dijaki, saj je ta v tesni povezanosti z dovtetnostjo za negacionistične vplive. V skladu s hipotezo menim, da se z negacionističnimi trditvami strinjajo predvsem tisti z antisemitskim prepričanjem.

Dijaki so odgovarjali na vprašanje, kakšne so prve asociacije, ki jim pridejo na misel ob besedi Jud. Asociacije dijakov sem glede na vsebinske poudarke razdelila v skupine.

- *Denar:* Jude so dijaki velikokrat povezali z denarjem. Pri asociacijah v tej kategoriji so se pojavile besede *denar, cekin, zlato, banka, bančništvo, bankirji, bogat, premožen, »šparoven«, »škrť, skopuh, pohlepen, skop, trgovec, zlatar in posojevalec*. Jude z denarjem in bogastvom povezuje 30 odstotkov vseh dijakov.
- *Slabšalna imena, nestrpne izjave:* Dijaki, ki so ob besedi Jud uporabili slabšalna imena ali napisali celo nestrpne izjave, sestavljajo visokih 20 odstotkov vseh anketiranih. V tem deležu je najmanjše število tistih, ki prihajajo s splošnih gimnazij. Njihovo število je bilo namreč za pol manjše kot pri drugih skupinah šol. Pomembno je tudi, da se je pri splošnih in poklicno-tehniških gimnazijah pojavilo zgolj slabšalno ime Žid ter pri poklicno-tehniških gimnazijah ena nestrpna izjava, medtem ko teh pri splošnih gimnazijah ni bilo. Torej, skoraj vse navedene nestrpne izjave v analizi so napisali dijaki tehniških šol in po primerjavi tega vprašanja z odgovori iz drugega sklopa vprašanj, ki se nanašajo na negacionistične izjave, sem ugotovila, da so ti dijaki bolj dojemljivi za negacionistične izjave. Asociacije, ki so se pojavile med odgovori, so *Žid, golazen, gnoj, gnida, nizkotni ljudje, nečlovek, hinavci, izdajalec, egoist* in kletvice. Poleg asociacij je kar nekaj dijakov zapisalo nestrpne izjave: *preveč jih je v Sloveniji; sem proti njim; nič dobrega; človek, ki mora umreti; še bolj smrdijo, ko gorijo ... Heil Hitler 88; manj vreden narod požrešnih in šibkih podgan*. Gre torej za izrazito nestrpne izjave, ki kažejo na antisemitizem in nestrpnost dijakov proti osebam judovskega rodu.

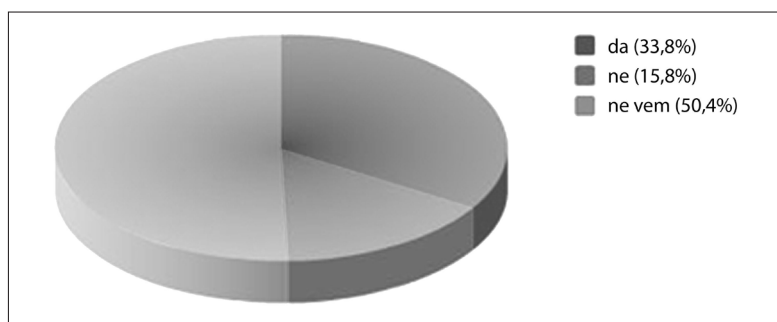
- *Videz:* V tej kategoriji so dijaki navajali asociacije, ki jih lahko povežemo z zunanjim videzom Judov. Asociacije so bile *velik nos, brada, kodrasti lasje, zaliski, kapa, klobuk* in *(Davidova) zvezda*. Gre za asociacije, ki se navezujejo na stereotipno predstavo o Judih in so nekatere značilne predvsem za ortodoksne Jude.
- *Izrael:* Le pol odstotka dijakov ob besedi Jud najprej pomisli na državo Izrael. Ti dijaki v večini prihajajo s splošnih ali poklicno-tehniških gimnazij. Med dijaki s tehniških šol, ki imajo eno leto zgodovine, ni bilo nobenega, ki bi sprva pomislil na judovsko državo.
- *Pozitivne asociacije:* Pozitivnih asociacij so imeli dijaki malo, manj kot pol odstotka. Pri tem se nanašam predvsem na besede, ki jih nisem že kako drugače umestila v zgornje kategorije. Poleg zgoraj omenjenih so se pojavljale še asociacije, ki namigujejo na enakopravnost, enakost in izobraženost Judov. Pojavili pa so se tudi termini, kot so *ubog; nekdo, ki se mi smili; žrtev*, ki kažejo na sočustvovanje z njimi.

Pri interpretaciji teh rezultatov moram opozoriti tudi na možnost, da so dijaki asociacije povezovali s splošnimi stereotipi, ki pa se jih zavedajo. Vendar gre tu predvsem za asociacije, povezane z denarjem in videzom, kar za skrajno nestrpne izjave ne moremo trditi.

Pri vprašanju: »Ali bi želeli imeti prijatelja judovskega porekla?« je izjemno velik odstotek tistih, ki se niso želeli jasno opredeliti in so obkrožili odgovor »ne vem«. Gre kar za polovico vseh anketiranih dijakov (glej graf 4). Čeprav ti dijaki niso neposredno izrazili, da ne bi želeli imeti judovskega prijatelja, lahko vseeno sklepamo, da gojijo nek strah oziroma predsodke do Judov, saj v nasprotnem primeru prijateljev ne bi ocenjevali po njihovem poreklu. Pri dijakih, ki se niso opredelili, izstopa razmeroma manjši delež (34 odstotkov) tistih, ki prihajajo s splošnih gimnazij. V vseh drugih treh skupinah je delež teh dijakov nihal med 49 in 53 odstotki.

Svojih stereotipov in nestrpnosti se bolj jasno zaveda 16 odstotkov dijakov, ki so zatrdili, da ne bi želeli imeti judovskega prijatelja. To so posamezniki, ki jih očitno prežemata ksenofobija in antisemitizem in so gotovo med najbolj dovzetnimi za negacionistične vplive. Število teh je bilo med dijaki tehniških šol za več kot dvakrat višje kot med dijaki z gimnazij. Tako delež slednjih med dijaki s tehniških šol niha med 20 in 24 odstotki, medtem ko pri dijakih iz gimnazij med 7 in 11 odstotki.

Med posameznike, ki si želijo imeti prijatelja judovskega rodu, se je uvrstilo 34 odstotkov vseh dijakov. Med njimi je kar 21 odstotkov takih, ki judovskega prijatelja že imajo.⁹ V tej kategoriji je bila razlika med splošnimi gimnazijci in dijaki drugih šol največja. Dijaki s splošnih gimnazij tako pomenijo kar 60 odstotkov tistih, ki bi želeli imeti judovskega prijatelja, pri drugih šolah pa je ta delež nihal med 22 in 27 odstotki.

Graf 4: Prijatelj judovskega rodu

⁹ Visok odstotek dijakov, ki imajo judovskega prijatelja, je povezan z dejstvom, da eno izmed šol, kjer so reševali anketo, obiskuje tudi dijak judovskega rodu (Pavlič, 2012).

Če naprej interpretiramo zgornje rezultate, bi lahko rekli, da podpirajo mojo tezo, da so dijaki, ki gojijo antisemitistična nagnjenja, bolj dovzetni za negacionistične izjave. V večini primerov namreč, kjer sem preverjala vpliv negacionistov, se je ta najbolj kazal med dijaki tehniških šol. Iz rezultatov tega vprašanja pa lahko razberemo, da so ravno ti dijaki tisti, pri katerih prevladujejo predsodki in ksenofobija oziroma antisemitizem.

Dijake sem vprašala, ali verjamejo trditvi, da Judi nadzorujejo številne vlade, mednarodno trgovino, svetovne medije in finančni svet. Presenetljivih 30 odstotkov dijakov verjame negacionistični trditvi (glej tabelo 3). Trditev zopet namiguje na judovsko zaroto. Pri primerjanju odgovorov sem ugotovila, da skoraj vsi, ki verjamejo, da so si zgodbo o šoa izmislili judovski voditelji, da bi lažje upravljali svetovne finance in tako povečali njihov dotok v Izrael, verjamejo tudi zgornji trditvi. Vendar pa ima le nekaj dijakov med temi 30 odstotki prvo asociacijo ob besedi Jud povezano z denarjem, kar potrjuje domnevo, da so pri asociacijah ob besedi Jud dijaki pomislili tudi na splošne stereotipe, ki se jih zavedajo. Pri tem vprašanju ni bilo statistično pomembnih razlik med gimnazijskimi dijaki in dijaki poklicnih šol.

Tabela 3: Strinjanje z negacionistično izjavo, da Judi nadzorujejo številne vlade, mednarodno trgovino, svetovne medije in finančni svet

Da	120		30%
Ne	280		70%
Vsi rezultati	400		

V rezultatih vprašanja, »ali bi zaupali upravljanje s svojimi financami osebi judovskega porekla«, se kaže naravnost slovenskih dijakov proti osebam judovskega rodu. Kar 41 odstotkov dijakov namreč ne bi zaupalo upravljanja s svojimi financami Judom (glej tabelo 4). Med njimi je zopet najmanj dijakov s splošnih gimnazij. Med vsemi splošnimi gimnazijci je upravljanju financ nasprotovalo 13 odstotkov dijakov, medtem ko je med dijaki tehniških šol z dveletnim zgodovinskim programom temu nasprotovalo kar 56 odstotkov vseh dijakov. Velik delež nasprotujočih je bil tudi med dijaki tehniških šol z enoletnim zgodovinskim programom in poklicno-tehniškimi gimnazijci.

Menim, da je do tako visokega nasprotovanja prišlo predvsem zaradi besede »zaupali«, saj nepoznano osebo, do katere gojimo predsodke in strah, težko povezujemo z omenjenim pojmom. Skleпам, da če bi bilo vprašanje zastavljeno na drugačen, bolj posreden način, bi bil ta odstotek nižji. Vendar pa rezultati kljub temu dokazujejo, da dijaki do Judov gojijo ksenofobijo in nezaupanje.

Tabela 4: Zaupanje upravljanja financ osebi judovskega porekla

Da	237		59,2%
Ne	163		40,8%
Vsi rezultati	400		

V nadaljevanju sem dijake vprašala, ali menijo, da so si Judi sami krivi, da se je holokavst zgodil ravno nad njimi, kot to trdijo negacionisti. Večina dijakov meni, da Judi niso krivi sami, da se je šoa zgodila ravno nad njimi (glej tabelo 5). Med 62 odstotki teh dijakov jih več kot pol prihaja iz splošnih in poklicno-tehniških gimnazij. Dijaki, ki se niso znali opredeliti, pomenijo 26 odstotkov. Njihovo število je najmanjše med dijaki splošnih gimnazij, medtem ko se med preostalimi tremi skupinami šol ne razlikuje pomembneje.

Največja razlika se je pokazala pri tistih dijaki, ki menijo, da so si Judi za holokavst krivi sami. Tako se jih med vsemi dijaki s splošnih in poklicno-tehniških gimnazij (200 dijakov) s trditvijo strinja štiri odstotke, medtem ko se med dijaki z vseh tehniških šol (200 dijakov) s trditvijo strinja kar 21 odstotkov vseh dijakov.

Razlika med šolami potrjuje mojo hipotezo, da tisti z manj poznavanja zgodovine hitreje podležejo negacionističnim vplivom.

Tabela 5: Strinjanje z negacionistično izjavo, da so Judi sami krivi, da se je holokavst zgodil ravno nad njimi

Da	49		12,3%
Ne	149		62,2%
Ne vem	102		25,5%
Vsi rezultati	400		

Zanimalo me je tudi, ali so dijaki že kdaj obiskali kak nacističen spletni portal, in če so ga, katerega oziroma katere so. Vsaj enega od nacističnih spletnih portalov je obiskalo deset odstotkov vseh anketiranih dijakov. Dve tretjini teh dijakov prihaja s tehniških šol. Četrtnina vseh dijakov, ki so že obiskali nacistični portal, se točnega spletnega naslova ne spomni, desetina naslova ni želela izdati, redki pa so zapisali, da je omenjenih portalov preveč, da bi jih navedli.

Dijaki so navedli naslednje portale: www.americannaziparty.com, <http://www.skinheads.net/>, <http://www.tu-je.si/>, <http://www.stormfront.org/>, <http://whitehonor.com/> in www.nazi.org. Na nacistične profile so naleteli tudi na Facebooku, kar je še zlasti skrb zbujajoč podatek.

Večina spletnih portalov, ki so jih obiskali dijaki, je prežeta s sovražnim govorom, poveljevanjem »bele rase« in zaničevanjem vseh drugih. To so spletne strani, ki podpihujejo nestrpnost, ksenofobijo in tudi antisemitizem.

Sklep

Na podlagi analize sklepam, da je splošno poznavanje zgodovinskih dejstev o šoa izjemno slabo, in sicer premosorazmerno pada z leti pouka zgodovine, ki ga imajo dijaki v šoli. Šoa daleč najboljše poznajo splošni gimnazijci, nato pa znanje pada in je najslabše med dijaki tehniških šol, ki imajo pouk zgodovine v šoli le eno leto. Z rezultati analize mi je uspelo potrditi drugo hipotezo, da so za negacionistične vplive najbolj dovzetni dijaki s krajšim programom pouka zgodovine, predvsem dijaki tehniških šol.

Zaradi svoje prve hipoteze, da je stopnja negacionizma v Sloveniji nižja kot v drugih, zlasti zahodnoevropskih državah in ZDA, sem želela preveriti tudi raziskave v tujini. Vendar pa sem našla primerljive podatke zgolj iz ZDA, saj me je pri drugih državah poleg nepoznavanja

jezika oviralo tudi dejstvo, da institucije, ki izvajajo takšne raziskave, rezultatov ne objavijo javno, temveč je dostop do teh informacij plačljiv. Zaradi omejenega števila podatkov tako omenjene hipoteze nisem mogla potrditi oziroma ovreči.

Dijakov, ki so konsistentno odgovarjali v skladu z negacionističnimi izjavami, je nekaj manj kot dva odstotka. Čeprav ta odstotek ni zelo visok, nakazuje začetek negacionističnih vplivov, ki pa bodo po vsej verjetnosti z leti naraščali. Delež tistih, ki so nihali med negacionističnimi izjavami in neopredeljenostjo, se je namreč gibal okrog petih odstotkov, nekaterim negacionističnim izjavam pa je pritrnilo tudi več kot deset odstotkov vseh dijakov. Eden najbolj šokantnih rezultatov je, da kar 21 odstotkov dijakov s tehniških šol meni, da so si Judi sami krivi za šoa. Še eden takih je bil, da 11 odstotkov vseh dijakov, od tega 17 odstotkov dijakov tehniških šol, meni, da bi morali biti Judi hvaležni Hitlerju za to, kar je storil.

Poleg nagnjenosti k negacionističnim izjavam, ki se je izkazala za precej večjo, kot sem sprva domnevala, sem ugotovila, da je delež tistih, ki jih prežema visoka stopnja antisemitizma, večji od treh odstotkov. V ta podatek so zajeti dijaki, ki so pri vseh izjavah, ki so napeljevale na antisemitizem, pokazali takšno prepričanje. Pri posameznih vprašanjih pa je bila ta stopnja še višja. Tako so se nestrpne izjave in slabšalna imena pri asociacijah z besedo Jud pojavili kar pri 20 odstotkih vseh dijakov, prijatelja judovskega rodu pa ne bi želelo imeti 16 odstotkov dijakov, med dijaki tehniških šol kar od 20 do 24 odstotkov. Pri interpretaciji teh vprašanj se je potrdila tudi moja tretja hipoteza, da soantisemitska prepričanja pogostejša pri dijakih z nižjo izobrazbo.

Analiza ankete je torej pokazala, da je vpliv negacionistov med slovenskimi dijaki še razmeroma majhen, vendar pa bo verjetno z leti naraščal, saj je poznavanje teme med dijaki slabo, časa za to tematiko predvsem na tehniških šolah očitno premalo, mladi pa čedalje več časa preživljajo na spletu, kjer je zavajajočih podatkov čedalje več. Med dijaki so pogosta tudi antisemitistična prepričanja, ki lahko vplivajo na povečanje dovzetnosti za negacionistične vplive. Rezultati torej kažejo, da bo tako v šoli kot drugod tej temi treba nameniti več pozornosti in časa ter mlade učiti kritičnosti do sprejemanja informacij, ki jih dobijo zunaj šolskih zidov, še zlasti na spletu, ter jih ozaveščati o izjavah in metodah negacionistov, da jih bodo lažje prepoznali.

Literatura

- LEVI, PRIMO (2003): *Potopljeni in rešeni*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- LIPSTADT, DEBORAH (1993): *Denying the Holocaust. The Growing Assault on Truth and Memory*. New York: Free Press.
- PAVLIČ, MAŠA (2012): *Korenine in domet nacističnega negacionizma*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- SHERMER, MICHAEL in ALEX GROBMAN (2000): *Denying history. Who says the holocaust never happened and why do they say it?* London: University of California Press.
- VERGINELLA, MARTA (2000): Zgodovina žrtev in krvnikov. V *Holokaust*, W. Benz (avtor), 119–133. Ljubljana: ICK.

Spletni viri

- AMERICAN NAZI PARTY. Dostopno na: www.americannaziparty.com (12. marec 2012).
- CODOH. Dostopno na: <http://www.codoh.com/> (3. junij 2011).
- FINKIELKRAUT, ALAIN (1998): *The future of a negation. Reflections on the question of genocide*. Dostopno na: http://books.google.com/books?id=bmB1PW7ySPQC&pg=PA125&vq=rousso&dq=the+future+of+a+negation+reflections+on+the+question+of+genocide&psp=1&source=gbs_search_s&sig=qlr0powY5DAKYJWWc_xFbL5akpY#v=onepage&q=rousso&f=false (13. april 2011).
- POPIS (2002): Dostopno na: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=8 (2.

januar 2015).

NAZI PARTY. Dostopno na: www.nazi.org (12. marec 2012).

SATLOFF, ROBERT (2006). *The Holocaust's Arab Heroes*. Dostopno na: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/06/AR2006100601417.html> (9. oktober 2011).

SKINHEADS.NET. Dostopno na: <http://www.skinheads.net/> (12. marec 2012).

SMITH, BRADLEY (2011a). Dostopno na: <http://www.facebook.com/Bradley1930?sk=wall> (3. junij 2011).

SMITH, BRADLEY (2011b): *David Cole in Auschwitz*. Dostopno na: http://www.youtube.com/results?search_query=david+cole+auschwitz+&oq=cole+aus&aq=2m&aqi=g2g-m5&aql=&gs_sm=c&gs_upl=458139971016595112111210101012911184210.4.51910 (8. oktober 2011).

SMITH, W. TOM (1995): *The Polls-a Review. The holocaust denial controversy*. Dostopno na: <http://www.learningace.com/doc/613930/c8cd40c1b6877057e959a6864f02cc90/smithholocaustdenialpupopinionquarterly1995> (1. december 2014).

SPIEGEL INTERNATIONAL ONLINE. *Response from the Pope, Vatican Calls on Bishop to Recant Holocaust Denial*. Dostopno na: <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,605530,00.html> (13. marec 2012).

STORMFRONT.ORG. Dostopno na: <http://www.stormfront.org/> (12. marec 2012).

TUKAJ JE SLOVENIJA. Dostopno na: <http://www.tu-je.si/> (12. marec 2012).

WHITE HONOR. Dostopno na: <http://whitehonor.com/> (12. marec 2012).